

Izvorni znanstveni članak
UDK 886.2-02-2 (497.13 STON) »15«
Članak je primljen 22. XII. 1989.

Slavica Stojan

Zavod za povijesne znanosti JAZU,
Dubrovnik

ŽITELJI STONA I MALOG STONA U MALAHNOJ KOMEDIJI OD PIRA ANTUNA SASINA

Netom po završenoj gozbi na dan sv. Antuna Pustinjaka koji se 17. siječnja, dakle u vrijeme od poklada kako naglašava Sasin, slavi u Malom Stonu, nekoliko Vlaha s grajom ulazi u Ston. Zaustavljaju ih Frano vratar i Koško¹ »glava od sodata«.

Ovim prizorom počinje Malahna komedija od pira Antuna Sasina, Dubrovčanina, pjesnika druge polovice 16. stoljeća, koji je veći dio svog života proživio u skućenoj stonskoj polugradskoj sredini. Aktualan i prigodan, dao je ovdje u nekoliko živih i realističkih slika isječak iz života Stona osamdesetih godina 16. stoljeća. Pisar solana Sasin postaje 1553, posao kancelara obavlja od 1578. godine kada vodi kancelarijske knjige po strukama i predmetima. Zapisuje tužbe, kazne, ispitivanja svjedoka. Od 1588. godine je đusticijer; nadzire mjere i utege da budu ispravni, da se na njima ne vara, da hrana odnosno prehrambeni proizvodi budu zdravi, da prodajne cijene budu prema dogovoru. Od 1590. godine Sasin je sudac porotnik u Stonu a poslije 1595. više se ne spominje.²

Rođen negdje prije 1524. godine,³ Sasin u vrijeme kad nastaje njegova Malahna komedija od pira ima po prilici šezdeset i koju godinu. Ako već tada ne obavlja posao đusticijera, onda Sasin zasigurno vodi u to vrijeme zapisnik o prekršajima žitelja Stona i okolice, o njihovim tučama, međusobnim vrijeđanjima i ponekoj krađi ili šteti u vinogradu, kao i o brojnim sporovima vojnika, te između vojnika i puka. Rukom Antuna Sasina kancelarijskog pisara ispisane su, po svoj prilici, i mnoge izjave ljudi koje je posredno i neposredno prikazao u Malahnoj komediji od pira, kao svjedoka ili pak kao neposrednih sudionika u brojnim tužbama iz »Lamenta Stagni«⁴ njego-

¹ Dosad se vjerovalo da se zvao Košo, kako ga je P. Budmani pročitao i zabilježio pripremajući izdanje Sasinovih djela u ediciji JAZU Stari pisci hrvatski, knjiga XVI, Djelo Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeševića, Zagreb, 1888, str. 99. Budući da u rukopisu br. 122 Knjižnice Male braće u Dubrovniku, u prijepisu Malahne komedije od pira na str. 314, stoji »Cosco«, a i u »Lamenta Stagni« ta se stonska obitelj navodi »Cosco« i ponekad »Coscho«, nedvojbeno je da je njegovo ime, točnije, prezime glasilo Koško.

² P. Glunčić, Iz prošlosti grada Stona XVI—XIX vijeka, Nova serija 13, SANU, Beograd 1961, str. 41.

³ M. Kombol, Povijest hrvatske književnosti do preporoda, Zagreb 1945, str. 183.

⁴ Koristila sam ispise iz »Lamenta Stagni« Nenada Vekarića, na čemu mu se zahvaljujem, kao i na stručnim savjetima prilikom pisanja ovog rada.

va doba. I sam Sasin naći će se na stranicama stonskih lamenata, kao i u zapisima stonskih testamenata, upisan kao svjedok, ali i ne samo kao svjedok. Tuže ga 1583. godine jer je istukao kćer Andrije Matkovića,⁵ a 1585. on tuži Smailovu Niku jer ga je vrijeđala.⁶ Nekoga Brautija tuži zbog uvrede 1591,⁷ a tri godine poslije toga, svoju sluškinju Cvijetu Nikolinu zbog krađe.⁸ Posve je neobičan navod tužbe iz 1595. godine tužiteljice Milice Nikoline kojoj je, prema njenim riječima, Antun Sasin razbio vrata od kuće,⁹ a upravo te godine Sasin za sebe kaže da je »blizu smrti«. I zaista, poslije toga ne nalazimo mu više imena u zapisima stonske kancelarije.

Što je s ostalim likovima, pokušali smo odgovoriti, listajući zapise stonskih lamenata, testamenata i ženidbenih ugovora. Tko su bili naprasni i dobronamjerni *Frano* i nepovjerljivi *Koško*, kakav se čovjek krije pod imenom *Tomaša kovača*, tko je taj *Macula* što ga *Koško* naziva muzuvijerom, i tko su svi ti fratri i đaci pozvani na svečani ručak 17. siječnja u dum *Tomaša Paškova* malostonskog župnika, tisuću petsto osamdeset i neke?

Uvođenjem odmah na početku scenske radnje dva, među Stonjanima toga doba, vrlo poznata i, po svoj prilici, popularna čovjeka: vratara Frana i vojnika *Koška*, Sasin je napregnuo pažnju svojih mogućih stonskih gledalaca i otvorio dramski konflikt.

Frano Peković, kako se sam predstavlja u tekstu *Malahne komedije* od pira (Peković je zasigurno patronimik), imao je prezime *Bušurilo*. »Lamenta Stagni« spominju ga od 1574. i javljat će se sve do 1586. godine, redovno kao svjedok. U parnici iz 1586. spomenuta je i njegova žena *Tomica*, koja zbog batina i uvreda tuži vojnika *Tomaša* a svjedok joj je upravo *Koško*.¹⁰ *Frano* vratar i *Tomica* zajedno s *Perulinom* svjedoče da su *Pavu Kokošičiću* nepoznati lopovi ukrali kokoš.¹¹ To je bilo 1583. a 1585. godine *Frano* vratar skupa s *Pavom Košičićem* svjedoči da je *Kata* pok. *Matka Mihića* vrijeđala *Radosava Smrkovčevića*.¹²

Antun Nikolić Koško prisutan je u zapisima »Lamenta Stagni« od 1552. godine kao »soldato di Stagno«,¹³ a 1576. kad *Frano Stjepana Škrivanića* tuži cijelu vojničku stražu na čelu s *Koškom*, pisar mu uz ime povremeno dopisuje »capo degli soldati«. ¹⁴ *Ivana Stanušića* iz *Žuljane Koško* tuži 1577. (nije jasan motiv),¹⁵ a 1580. svjedoči u jednom sporu skupa s *Maculom*.¹⁶ *Nikolu Petrovića Milunovića* tuži zbog napada 1586.¹⁷ Po svoj prilici, nije bio zadovoljan s presudom kneževom pa je sam, skupa sa sinom *Nikolom*, premlatio spomenutog *Milunovića* koji ga je poslije dva dana tužio.¹⁸

⁵ Historijski arhiv Dubrovnik (HAD), ser. 69 »Lamenta Stagni«, sv. 66, f. 39.

⁶ Ibid. sv. 67, f. 59—59v.

⁷ Ibid. sv. 72, f. 92—92v.

⁸ Ibid. sv. 75, f. 60.

⁹ Ibid. sv. 75, f. 96.

¹⁰ Ibid. sv. 68, f. 164—164v.

¹¹ Ibid. sv. 66, f. 59v.

¹² Ibid. sv. 67, f. 36.

¹³ Ibid. sv. 46, f. 7—8.

¹⁴ Ibid. sv. 61, f. 96.

¹⁵ Ibid. sv. 62, f. 142.

¹⁶ Ibid. sv. 63, f. 194v—195.

¹⁷ Ibid. sv. 68, f. 134v.

¹⁸ Ibid. sv. 68, f. 139.

Stonski lamenti vrve tužbama protiv vojnika i međusobnim njihovim obračunavanjima, kao i surovim postupcima prema žiteljima Stona. Vojnici su neizbježni u javnom životu onovremenog Stona, zato Sasin uz dobrodušnog Frana i postavlja sirovog vojnika Koška kao neposredne nosioce dramske radnje, bolje reći, dijaloške situacije.

Prepoznavanjem likova između sebe nestaje i dramskog intenziteta; Frano naime, otkriva među ovim Vlasima svoga starog znanca Radoja pa ih propušta u grad uz ispriku jer ih prethodno bješe nazvao »kurvine đidije«,¹⁹ a i Koško će se u međuvremenu prisjetiti da je jednom davno s Radojem vino pio u gospođe Made na Prijekome. Ostatak scenske pripovijesti tek je slika gozbe u gostoljubivom domu dum Tomaša, začinjjen na kraju komikom tipičnom za renesansni odnos prema seljaku.

Uvodni razgovor stonskih žitelja Frana i Koška s Vlasima pred stonskim vratima, ispunjen je komičnom pričom o traženju nevjeste za nedorasla Radojeva sinovca koji je »zaprtak« i »nije kravi do repa«. Kad su posrijedi pravodadžijske kombinacije, nezaobilazan je *Tomaš kovač*, čovjek dobro poznat svima koji u Ston navrate. U njegovu kuću mnogi dolaze, »tuj pita svak svijeta za svaki posao svoj«; Prema Koškovim riječima, uz oganj Tomaša kovača mnogi su ogrijali koljena, vino popili, novost saznali i mnogi posao sklopili. Eto i njega u Sasinovoj realističkoj scenskoj pripovijesti! I »Lamenta Stagni« bilježe posljedice aktivnog društvenog života Tomaša kovača. U brojnim će sporovima biti svjedokom, ali bit će i kao tuženi i kao tužitelj u spisima stonske kancelarije. Tako je samo u 1581. godini zapisano da je batinao Vlahušu Ivanovića, preko Peri Perlici da je »putana«, te istukao Marka Đivanovića vojnika.²⁰

Provodadžijskim poslovima bavi se i *Perulin* iz Malog Stona. Koško za njega veli: »To je kum moj mili«. To su jedini podaci koje Sasin pruža o Perulinu žitelju Malog Stona a pretpostaviti možemo još samo to da je dovoljno mudar i star za to da dá savjet, što Sasin želi naglasiti i na taj način ga počastiti.

I zapisi iz »Lamenta Stagni« škrti su u pogledu obavještenja o Perulinu. Zabilježeno je samo jedno njegovo svjedočenje zajedno s Franom vratarem i Tomicom njegovom ženom.²¹ Još jedno svjedočenje iz 1589. godine vezano je uz njegovo ime, ali svjedok nije Perulin nego njegova žena Pera koja svjedoči da je Marin sin Antuna Sasina vrijeđao Katarinu sluškinju Nikole Vukelića.²²

Budući da su dva pohoda po istom poslu bila bezuspješna, Sasin, povodeći se za narodnom mudrošću »treći put bog pomaže«, pronalazi i treće rješenje gradeći komičnu priču o traženju nevjeste; Frano preporuča Vlasima *Iliju Maculu*, kojeg Koško naziva muzuvijerom. Stonski lamenti bilježe da se zvao Ilija Vukašinović Macula a zanimanje mu je, prema zabilješci pisara: »soldato di castel della Coruna di Quel mar«.²³ Iako ga nazivaju muzuvijerom, zanimljivo je da u petnaestak parnica u razdoblju od 1573. godine do

¹⁹ Ibid. sv. 67, f. 89v, Nikola Jakovljević tuži Nikolu Antunovog Koška jer je njemu i prijateljima rekao »bechi e iebene didije«.

²⁰ Ibid. sv. 64, f. 83v., Ibid. f. 133, Ibid. f. 196v—197.

²¹ Ibid. sv. 66, f. 59v.

²² Ibid. sv. 70, f. 124.

²³ Ibid. sv. 75, f. 142v—143.

1595. Macula je obično samo svjedok. Tek jednom je tuženi. On sam tuži dva puta, i to u jednoj od parnica vlastelina Martolicu Mate Getaldića kapetana Korune, zbog batina. U sporu iz 1582. svjedoči zajedno s *Krilom*²⁴ a 1588. godine sa *Tomašom kovačem*.²⁵

Traženje nevjeste za golobradog sinovca i kilavog starog Katunara (I ova antiteza govori o Sasinovu nasljedovanju narodne tradicije), nije temeljni dio Sasinove scenske priče. Ona samo zaokružuje (s pričom o Vlasima počinje i završava Malahna komedija od pira), svojim komičnim odobljesima nastojanje Antuna Sasina da dramski i dokumentarno ovjekovječi jedan praznički dan proveden u društvu s prijateljima. Gozba kojoj prisustvuje Sasin sa svojim sinom u domu župnika sv. Antuna u Malom Stonu, zauzima centralno mjesto u ovom minijaturnom scenskom djelu. Ona je Sasinu važna i zbog toga što se na ovaj način najprimjerenije zahvalio »na časti i ljubavlju« što ih je doživio među prijateljima toga dana.

Malahne komedije vezane uz sami pir, tj. vjenčanje, gotovo da i nema. Ona se javlja samo na margini ove pripovijesti, samo kao komični dodatak ovom »malahnom« dokumentarcu o tome kako se blagdan Antunovo proslavio u župnom dvoru dum *Tomaša Paškova* u Malom Stonu. O dum Tomašu također pronalazimo zapise svjedočenja u stonskim lamentima, i to nekoliko puta u razdoblju između 1575. i 1581. godine. U jednoj parnici svjedoči skupa s Andriulom Krilinom ženom.²⁶

Središnja dakle slika Sasinove Malahne komedije jest prikaz gozbe na Antunovo u Malom Stonu, uzvanici i atmosfera blagdanskog dana, a ostvarena je posredno iz pričanja zadivljenog Radoja znatizeljnim Franu i Košku pred ulaznim vratima u Mali Ston, u predvečerje blagdana.

Sasin prema tome, ne postavlja gozbu direktno na scenu niti su likovi koje želi u njoj spomenuti i prikazati dramski oživljeni. Tako će Radoje, koji tumači Sasinova nastojanja, iako je sam kao lik tek marginalno naznačen, uživo opisati dolazak Vlaha na proštenje u Ston, susret s dum Tomašem i njegov ljubazni poziv, prikaz bogate trpeze i konačno ono do čega je Sasinu najviše stalo — susret s uzvanicima dum Tomaša.

S ljudima koji sjede za trpezom u dum Tomaša Sasin je vezan prijateljskim vezama, s *dum Ilijom* je u srodstvu preko svoje žene Jake, no sigurno je da njegovo nastojanje da ih prikaže s riječima punim respekta i poštovanja sadržava i neke druge odnose i interese. Neke će od uzvanika spomenuti poimenice (dum Martin, dum Nikola Jerković, dum Nikola stari, dum Tomaš, dum Ilija, Krile), nekima će reći i zanimanje (suđa Boljinović) odnosno funkciju (dum Ivan vikar), s nekima će se pak blago našaliti (dum Petar gluhi ki iskusa dvije krince kupusa).

Prema Radojevim riječima, u dum Tomaša je za trpezom sjedalo društvo uglavnom sastavljeno »od popova i đaka i dobrih junaka«. Na najvišem mjestu sjedao je *dum Ivan vikar* stonski. Za vikara je postavljen 1582. godine u Stonu.²⁷ Stonski lamenti registriraju ga 1575. godine. Tada je svjedok u sporu Marina Orsatovog protiv Stijepa Mučala. Pisar je dodao i to da

²⁴ Ibid. sv. 65, f. 106v.

²⁵ Ibid. sv. 66, f. 177.

²⁶ Ibid. sv. 61, f. 61, 62, 111, 160, Ibid. sv. 64, f. 181.

²⁷ (2), str. 30.

je dum Ivan muzičar.²⁸ U stonskim testamentima nalazimo ga 1583. gdje se također spominje kao vikar, a svjedok je testamenta Jakova Ivkovića stonskog mesara.²⁹

Stari čovjek Krile Vukičević³⁰ sjedi odmah do vikara. Čast da sjedi na tako istaknutom mjestu u sofri pripala mu je po godinama »kako sve čovjek star«, a ne po društvenom statusu u stonskoj sredini (brat mu je Vlahuša vojnik upleten u cijeli niz tužbi i parnica). Češće se njegovo ime javlja u spisima »Lamenta Stagni«,³¹ ali je uvijek samo svjedok jednako kao i njegova žena Andriula koja će se još dugo poslije njega javljati u knjigama stonske kancelarije.³²

Među uzvanicima u sofri Radoje nadalje spominje dum Petra gluhog kojeg spisi stonske kancelarije nazivaju dum Petrom Paskovim a bio je kapelan crkve u Pozvizdu. U zapisima stoji da je 1581. godine tužio Andriju Radića vojnika zbog uvrede,³³ 1583. svjedoči skupa s majkom i sestrom u jednom sporu,³⁴ a te iste godine majka mu Nika tuži Mariju Đonovu i kćer joj Peru jer su uvrijedile njenu kćer Maricu.³⁵ Možemo stoga pretpostaviti da je dum Petar osamdesetih godina relativno mlad čovjek. U sporu dum Petra s Nikolom Koškovićem (sin Koška op. S. S.), svjedoči Marin (najmlađi sin Antuna Sasina op. S. S.)³⁶ 1593. a slijedeće tuži Vicka fizika zbog uvrede.³⁷

Zanimljiv spor vodi se 1595. godine u kojem je dum Petar Paskov ne samo u motivu tužbe, već je u njemu prisutan i kao svjedok.³⁸ Tuženi je Nikola Antuna Boljinovića (brat Marije žene Marina Sasina op. S. S.), a tužiteljica Marija Nikolina sluškinja Josipa Pandolfa di Pozza oficijala u Stonu... »e trale altre mi disse, Marusa dum Petar dice se gli voi dar da fotter, onde io sentendo dir questo alzai la mano assegnandoli di dar un schiaffo ma non gliela diedi altramente solo gli dissi nate ne via pasalieru non ti vergogni dir queste parole, o forse ti pensi d'haver trovato qualch uno della

²⁸ HAD, »Lamenta Stagni« ser 69, sv. 63, f. 85v, 167v.

²⁹ HAD »Testamenta notaria« ser. 10.1, sv. 46, f. 122—123v.

³⁰ U Budmanijevom izdanju Sasinovih djela »Djela Petra Zoranića Antuna Sasina Savka Gučetića Bendeševića«, edicija Stari pisci hrvatski, knjiga XVI, JAZU, Zagreb 1888, str. 102/87—88, apozicija »vekar« netočno postavljenim zarezom odvojena je od sintagme kojoj pripada tj. od »dum Ivan najviše«. Takvu je obilježbu slijedilo i izdanje Sasinove Malahne komedije od pira u Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zbornik stihova XV. i XVII. stoljeća, Zagreb, 1968, str. 317.

Stoga i M. Franičević u »Izvornost i epigonstvo Antuna Bratosaljića Sasina«, Forum 3, 1971, str. 335, pogrešno naziva Krilu vikarom.

U prijepisu Sasinovih djela kojim se Budmani i služio pripremajući izdanje njegovih djela u ediciji Stari pisci hrvatski, u rukopisu br. 122 Knjižnice Male braće u Dubrovniku, na str. 316 stoji ovako:

... od družine mile: dum Ivan najviše
vekar, zatijem Krile u sofri sjediše
kako sve čovjek star...

Krilu naziva vekarom i P. Popović u studiji: Antun Sasin dubrovački pjesnik XVI veka, Beograd 1912, str. 22.

³¹ HAD »Lamenta Stagni« ser 69, sv. 60, f. 25, Ibid. sv. 74, f. 165, iza ovoga više se ne spominje ime Krile Vukičevića u stonskim lamentima.

³² Ibid. sv. 81, f. 16.

³³ Ibid. sv. 64, f. 171.

³⁴ Ibid. sv. 66, f. 48v.

³⁵ Ibid. sv. 66, f. 113.

³⁶ Ibid. sv. 73, f. 118—118v.

³⁷ Ibid. sv. 74, f. 119.

³⁸ Ibid. sv. 75, f. 214.

casa tua, et detto gli questo, esso Nicollo mi corse dietro et mi butto suo fe-raiolo sopra et comincio a battermi conlli pugni in sulla faccia, in modo tale, che mi ha machato tutti gli ochi dicendomi putana bagassa conchi tu pensi di parlare.«

Očevidad ovog nemilog slučaja dum Miho Ivanov, kapelan sv. Vlaha u Stonu čuo je navodno tužiteljicu kako petrarkistički intonirano govori tuže-niku: »Prendi questo fiore gia buttato da don Petar!« A sam dum Petar Pas-kov pozvan da svjedoči o tome što se 17. svibnja 1595. u 10 sati uvečer zbilo u Jakičinoj ulici u Stonu, rekao je da ništa nije čuo što su optuženi i tužite-ljica razgovarali, samo je vidio da je tužiteljica podigla ruku na tuženika. Ovaj je spor ostao bez presude.

I zapis pisara i navođenje Antuna Sasina u Malahnoj komediji slažu se u tome da je dum Petar zaista bio gluhi. O moralnom pak liku dum Petra, teško je govoriti na osnovi ovih iskaza i ostalih tužbi. Očito je da je u kon-flikte dolazio često pa se možda baš zbog toga Sasin s njime i našalio pri-kazujući ga kao proždrljivca koji »iskusa« dva tanjura omiljenog domaćeg jela od osušenog zasoljenog mesa kuhanog skupa s kupusom i ne bez do-brog komada slanine ili larda, prema Sasinu.

Uz domaćina dum Tomaša sjedi dum Martin Radov, župnik sv. Marije »del piano«. U stonskim lamentima sreće se od 1575. gdje tuži Đura Lučića koji ga je uvrijedio rekavši mu da je lopov i on i braća mu Nikola, Antun i Luka.³⁹ Oficijala Gundulića tuži 1580. zbog štete u vinogradu,⁴⁰ a 1582. go-dine, opet za štetu u vinogradu, prijavljuje nepoznatog štetnika.⁴¹ U zapisu spora iz 1594. gdje mu uz ime stoji i naslov vikara, tuži vojnika Saboja iz Korune a svjedoči Krile Vukičević.⁴² Poslije 1594, ne nalazimo ga više u spisi-ma stonske kancelarije.

Kao da ove brojne parnice ne narušavaju njegov moralni lik, barem ne u očima Antuna Sasina, jer Radoje napominje »tuj nam bi lijepa čas« sje-dati u sofri sa dum Martinom. Ostaje nam stoga da zaključimo da sva ova nastojanja dum Martina da pravdu »izvede na čistac«, otkrivaju njegovu pozitivističku i istinoljubivu prirodu.

Dum Nikolu Jerkovića bilježe pisari stonskih lamena i testamenata kao svjedoka i kao izvršitelja. Godine 1585. u zapisu jednog testamenta stoji da je dum Nikola Matkov Jerković vikar.⁴³ I on je, prema zabilješci pisara, uple-ten, naravno kao svjedok, u raspre stonske soldačije. Tako 1583. godine, za-jedno sa dum *Ilijom Nikolinom* i dum *Petrom Paskovim* svjedoči da je Ivan Skadanović udario Antuna Boljinovića (stariji brat Marije žene Marina Sa-sina op. S. S.).⁴⁴

Stari pak dum Nikola mogao bi biti dum Nikola Antunov s kojim će sku-pa dum Nikola Matkov biti epitrop testamenta dum *Ilije Nikolina*.⁴⁵ U sporu dum *Ilije Nikolina* s Franom Helbetom, pisar je zabilježio uz ime svjedoka Antuna Sasina, još i podatak da je on šurjak tužitelja.⁴⁶

³⁹ Ibid. sv. 61, f. 89.

⁴⁰ Ibid. sv. 64, f. 20v—21.

⁴¹ Ibid. sv. 65, f. 93.

⁴² Ibid. sv. 74, f. 203.

⁴³ HAD, »Testamenta notaria« ser. 10.1, sv. 47, f. 28—29.

⁴⁴ HAD, »Lamenta Stagni«, ser. 69, sv. 66, f. 122.

⁴⁵ HAD, »Testamenta notaria« ser. 10.1, sv. 48, f. 191v—192.

⁴⁶ HAD, »Lamenta Stagni«, ser. 69, sv. 65, f. 36—37.

Sasinov suđa Boljinović besumnje je Ivan Vickov Boljinović, kojeg srećemo u spisima »Lamenta Stagni« od 1571. do 1592. godine. U nekoliko sporova pisar je naglasio da je Ivan Boljinović sudac porotnik.⁴⁷ I u zanimljivom sporu u vezi s pojavom mita pri transportu soli, Boljinović je jedan od četiri porotnika.⁴⁸

Među prisutnima na svečanom ručku su i sam pjesnik Sasin i njegov sin, ne kaže se koji.

Antun Sasin imao je tri sina: Stjepana, Pava i Marina. O Pavu se ništa ne zna u knjigama stonske kancelarije. Po svoj prilici, on nije ni živio u Stonu nego negdje drugdje, možda i u Dubrovniku. Za Marina možemo pretpostaviti da je u godini kad je pisana Malahna komedija od pira još dosta mlad. Sporazum o vjenčanju s Marijom Boljinović, prvom ženom, datira iz 1589.⁴⁹ godine a brojne tužbe iz zapisa »Lamenta Stagni« zbog tuče i vrijeđanja čeljadi iz toga doba, također bi mogle potvrditi da je Marin tada još mlad i neozbiljan.⁵⁰ Najstariji pak sin Antuna Sasina, Stjepan bio je svećenik. Pisar lamenata bilježi 1580. da je klerik,⁵¹ a 1586. kada skupa s dum Nikolom Jerkovićem i Vickom fizikom svjedoči da je vojnik Aleksandar Kožušina istukao jednog stonskog žitelja, Stjepan je već svećenik.⁵²

Budući da Radoje ističe kako su blagdanskim ručku u župnom dvoru u Malom Stonu prisustvovali najvećim dijelom fratri i đaci tj. svećenički pripravnici, za pretpostaviti je da je Antun Sasin bio pozvan na tu gozbu skupa sa svojim sinom Stjepanom, klerikom ili već mladim svećenikom.

I na kraju, kad je Radoje o svakome za stolom ponešto rekao, Koško upita: »Bješe li Celari?«

Tko se krije iza imena Celari⁵³ a nema ga ni u jednom zapisu stonske kancelarije? Ono što znamo jest zasigurno da Celari nije svećenik. Teško bi bilo povjerovati da je i vojnik. Među imenovanima u sofri nema vojnika, a spomenute parnice nedvojbeno otkrivaju koliko su žitelji Stona imali neprilika sa soldačijom. Vojniku je mjesto na Koruni, na nekoj od ulica Stona ili pred gradskim vratima, gdje Sasin i postavlja svoga Koška. A na svečanoj gozbi mogao se naći netko koji je po poslu što ga obavlja bio poznat ne samo mještanima Stona i Malog Stona, već i Vlasima koji tek ponekad tamo navrate. A Radoju i njegovim Vlasima dobro je Celari znan. Stoga bismo mogli s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je Celari zapravo Matko, uz čije ime pisar kancelarije dopisuje još i »zreular«. Prisutan u brojnim stonskim sporovima, uvijek samo kao svjedok, Matko crevjar spominje se između 1576. i 1584. godine. Tako 1576. godine svjedoči u sporu dvojice stonskih vojnika Mitra Markovića i Vlahuše Vukičevića (brat Krile Vukičevića, op. S. S.).⁵⁴

⁴⁷ Ibid. sv. 65, f. 35v, 49v, Ibid. sv. 68, f. 288.

⁴⁸ Ibid. sv. 67, f. 31—34v.

⁴⁹ HAD, »Pacta matrimonialia« ser. 72.5, sv. 9, f. 83v.

⁵⁰ HAD, »Lamenta Stagni«, ser. 69, sv. 66, f. 156, Ibid. sv. 69, f. 78—78v, Ibid. sv. 70, f. 124—124v, Ibid. sv. 70, f. 125—125v, Ibid. sv. 70, f. 136—136v.

⁵¹ Ibid. sv. 64, f. 54v.

⁵² Ibid. sv. 68, f. 143.

⁵³ U prijepisu Sasinovih djela, u rukopisu br. 122, Knjižnice Male braće u Dubrovniku, na str. 316, prepisivač je na više mjesta ostavio praznim dio teksta koji nije znao ili mogao pročitati. Stoga s velikom vjerojatnošću možemo pretpostaviti da je i ime »Celari« (Zelari) prepisivač krivo unio u svoj prijepis odnosno da je »zreular« protumačio kao »Zelari«.

⁵⁴ HAD, »Lamenta Stagni«, ser. 69, sv. 61, f. 107—107v, 120—121.

U parnici iz iste godine svjedoči zajedno s Andriulom *Krilinom*.⁵⁵ Zadnji put mu se ime spominje u lamentima 1584. kada svjedoči u sporu vlastelina Marka Baziljevića kapetana Korune protiv ribara u krivolovu Jakova Ivančića i Cvjetka Zečevića.⁵⁶ Matko crevjar morao je biti godina samog Sasina, a i njegov sin Nikola poput Sasinovog Marina u mladim je danima dionik mnogih svađa i tuča.⁵⁷

Zapisi stonske kancelarije potvrđuju dakle, da su Sasinovi likovi uzeti iz života. To su stvarni, poimence odabrani žitelji koji se i međusobno dobro poznaju. A kako i ne bi kad je Ston u Sasinovo vrijeme brojao oko 250 duša a Mali Ston svega stotinjak.⁵⁸ Pogotovu su svima, pa i Vlasima što su s vremena na vrijeme navraćali, bila poznata imena stonskih i malostonskih obrtnika, svećenika, pokojeg vojnika i neizbježnog vratarara. Zato Sasin bilježeći »imena onezijeh ki govore u komediji«, stavlja uz ime Frano samo još dodatak — vratar. I pisar stonske kancelarije na isti način bilježi — Frano portaro, iako se punim imenom zvao Frano Bušurilo Peković. Tako je i mještalin Tomaš poznat samo kao kovač, Vicko kao fiziko, Koško odnosno Saboje samo kao vojnici.

Bilo bi svakako zanimljivo da je Sasin bar dijelom spomenuo što je društvo za svečanom trpezom tiho besjedilo dok je blagovalo. Nema sumnje da je bilo riječi i o ponekom skandalu što je ostao zabilježen i u spisima stonske kancelarije.

Radoje napominje da je društvo pjevalo pjesme počasnice, a saznajemo i čime su gosti bili posluženi toga dana. Slikovitim augmentativnim usporedbama: »sve pune bokare kako kabli stoje«, »svaka (zdjela) kolik miječak«, naglašeno je da je gozba bila obilata, ali umjesto pojedinačnih opisa jela i pića, izgleda jela, mirisa i ukrasa, te radosti gurmanskog užitka, Sasin tek nabroja vrste mesa što su poslužene bile. Na stolu, istina, nijesu ni bili raskošno urešeni poslužavnici pripremljeni za europskog gurmana kakav je Ugo Tudešak Marina Držića, već su bogatstvo trpeze i raznolikost njena bili u samoj činjenici da je na stolu bilo nekoliko vrsta mesa pripremljenih na jednostavan seljački način, o čemu svjedoči i Radojeva primjedba da dum Petar iskusa dvije krince kupusa. I dodaje: »S lardom bješe sladak«. Na stolu nema ribe, najvjerojatnije stoga što je bila redovno na jelovniku siromašne stonske trpeze, gotovo svakodnevno. Ali će zato s nemalom hvalom domaćinu biti dva puta istaknuto da se na jelovniku svečanog ručka nalazilo — lardo.

Nakon što gosti »ostaviše pohodnju, dumu zahvališe na časti i ljubavju, domom pak spraviše«, Antun je Sasin bio stvaralački potaknut da napiše ovo djelce⁵⁹ i da na taj način kao čovjek od pera, uzveliča nekoliko žitelja Stona i Malog Stona koji su mu bili prijatelji, u čijem se društvu rado nahodio i s kojima je dijelio sudbinu stonsko-malogradske sredine. Namjera mu je bila

⁵⁵ Ibid. sv. 61, f. 127, 128.

⁵⁶ Ibid. sv. 66, f. 206.

⁵⁷ Ibid. sv. 63, f. 130.

⁵⁸ Z. Šundrica, Popis stanovništva Dubrovačke republike 1673/74, Arhivski vjesnik 2, Zagreb 1959, str. 455.

⁵⁹ N. Vekarić, Stanovništvo Stona od 1333. do 1900. godine, Zbornik radova u čast 650. obljetnice planske izgradnje Stona i Malog Stona, Ston 1987, str. 140. Tako kvalificira »Malahnu komediju od pira« Š. Vučetić u »Glas iz Stona Antuna Sasina«, Mogućnosti, Split 1975. str. 1241.

da napiše djelo koje bismo mogli, parafrazirajući neke njegove pjesme, nazvati »U hvalu i slavu žitelja Stona i Malog Stona«.

No, Antun Sasin nije tek iz anonimnosti suvremenih stonskih prilika izvukao: Frana vratara, Koška vojnika, suca Boljinovića, Krilu, Perulina, Maculu, dum Ivana vikara, dum Martina, dum Petra, dum Tomaša, dum Nikolu Jerkovića, dum Nikolu starog, dum Iliju, Matka crevjara i Tomaša kovača. Učinio je i više od toga. Diskretnim humorom, kojim ni samog sebe nije mimošao: »... veće poprduje neg star posao čini...«, domaćom jezičnom frazom, dokumentarističkim pristupom koji ne umanjuje nego je u službi njegova literarnog realizma, Sasin je prikazao domaću stonsku sredinu sa svojim lokalnim zasebnostima i običajima, s atmosferom vremena u kojoj je poput pojedinačnih krokija bljesnulo nekoliko stvarnih likova iz života Stona i Malog Stona Sasinova vremena.

Slavica Stojan

THE CITIZENS OF STON IN ANTUN SASIN'S »MALAHNA KOMEDIJA OD PIRA« (TINY FEAST COMEDY)

Summary

In this short dramatic piece Sasin, a writer ever up to date, has presented several vivid and realistic pictures of everyday Ston life in the late years of the 16th century. Fourteen citizens of Ston herein mentioned did actually live in Ston and Mali Ston of the time and can be traced in the office books *Lamenta Stagni*, *Testamenta notaria* and *Pacta matrimoniala*. Thus with much certainty it was quite possible to date the work around 1580. Sasin himself kept the office books classified according to subjects and record of these characters can be found in some indictments, punishments or testimonies written down by his own hand.

Anonymous citizens of Ston with whom he shared the doom of province life found their place in Sasin's work expressing its local colour and feeling.